

Emigrációs nemzedéktörténet

Nagy Abonyi Árpád: *Budapest, retour*. zEtna, Zenta, 2008

A múlt század kilencvenes éveinek elején a – regényben „Horror Picture Show”-nak nevezett – balkáni háborúk elől menekülve hazát vált, pontosabban: az „elátkozott” helyett újat keres a fiatal vajdasági magyar férfiak (kisebb számban nők) egy egész nemzedéke; többnyire a húszas éveik végét tapossák, s nem alapítottak még családot. Nagy Abonyi Árpád *Budapest, retour* című regénye a történeteknek egy rövidebb időszakát, az egzisztenciális bizonytalanság és helykeresés 1991 őszétől 1994 karácsonyáig terjedő szakaszát jeleníti meg előttünk, felvonultatva és bemutatva a hontalanná vált, helyüket az anyaországi fővárosban kereső fiatalok egy csoportjának mindennapjait.

A történet Kornélnak nevezett (magát olykor – eléggé ironikusan – Esti Kornélnak is bemutató) főhős-elbeszélője 1991 őszén vált Budapestre szülő (mintegy tárgyiasítva ezáltal a bensőjében megnyilvánuló bizonytalanságot és ideiglenesség-érzetet) egy hónapig érvényes menettérít jegyet, hogy csak három év múltán tegye meg újra a visszafelé vezető utat. Rajta, a humán értelmiségi fiatalon (egy újságszerkesztőségben dolgozik) kívül néhány – többnyire elnagyolt vonásokkal megrajzolt – típusát mutatja be az elbeszélés a hontalanná váltaknak. Hazátlanokról, otthonkeresőkről van szó elsősorban; mellőzhetjük megnevezésükkel az emigráns kifejezést (bár a regényszöveget egyszer felveti ezt a meghatározást is!), mivel magatartásukból hiányzik a szervezettségnek és a csoporttudatnak az a formája, amely az emigráns szervezeteket és kolóniákat jellemzi. Ha együvé tartozóvá is formálja őket néhány rokon vonás, ezek olyan homályos és kimondatlan érzések, mint amilyen a magányosság-, az eltékozottság- és a kiúttalanság-érzet. Van közöttük üzletelő és meggazdagodott fiatalember; miként a többi szereplőnek, neki is beszélő neve van: maguk között

Onazisznak nevezik. Ott van közöttük az egyedülálló nő (Didi), aki magányát és egzisztenciális bizonytalanságát a hasonló sorsúnak hitt férfival való házasságkötés révén szeretné feloldani; a „kiválasztott” férfi, a kvázi festő (hogyan is nevezhetnék másképp mint Picassónak!), aki épp az ilyen kötelék elől menekül valamiféle látszat-bohémságba. Köreikben keresi a vigasztalást a szerb–magyar vegyes házasságból származó, a nemzeti tartalmú kérdésekben állást foglalni képtelen Big Boy, aki köztes, meghatározatlan identitása miatt véli úgy, hogy „az emigránsok és a disszidensek élete jórészt abból áll, hogy naponta fenékgig ürítik a keserűség poharát” (35); míg a többiek az új tapasztalat („hogyan lehet vajdasági magyarként, mégis többé-kevésbé idegenként élni a nemzettársak és az úgynevezett anyaország kebelén”, [35]) okán teszik ugyanezt. Ezért a regényben zajló (alig-)történesek színhelye legtöbbször egy – ugyancsak áttelepültek működtette – Marxim nevű, sajátos karakterű („A szürke, dróthálóval elválasztott fapadok felett Lenin, Marx, Sztálin és Rákosi életnagyságú portréi függtek.” [10]) kocsmá, illetve valamelyikőjük – általában sivárnak lefestett – lakása, ahol folytatva a kocsmában megkezdett italozást, ha nem a régi életükről szóló anekdotákkal szórakoztatják egymást, tartalmatlan elmélkedéseket folytatnak, felszínes ismeretségeket kötnek, kudarcra termett szerelmi kalandokba bocsátkoznak. Nehézkes és gyorsan kiapadó (a jelenségre az elbeszélő többször is reflektál: pl. „asztalunknál a társalgás holtpontra jutott” [13]) társalgásuk lényege, hogy „másképpen képzeltek el az életet”, vágyaik középpontjában pedig valamelyik nyugati országba szóló kiutazási vízum megszerzése áll – még akkor is, ha némelyiküknek már volt sikertelen kísérlete ilyen téren. A becenevét robusztus alkatával kiérdemlő, orvosi diplomával rendelkező, „jellegzetesen társasági ember” Big Boy pl. spanyolországi rokonainál húzta meg magát, de „a rokonoknál való lábujjhegyen járás”-t és „a narancsligetekben való magányos sörözés”-t nem bírta sokáig. Az elbeszélői kommentár szerint „folytonosan a »régii szép idők«-ben szeretett volna élni” (34), ezért először Újvidékre tér vissza még annak árán is, hogy albérletekben bujkál a katonai rendőrség elől, majd pedig Budapesten, a hasonszőrűek társaságában igyekszik boldogulni („fellelni azt a közeget és atmoszférát, amelyet a háború szétzilált” [uo.]) – magával hozva a keserű tapasztalatot, amely végül a regény legfontosabb jelentésévé teljesedik: a háború visszaállíthatatlanul tönkretett egy sokszínű, multikulturálisnak képzelt vajdasági kultúrát, miközben elkallódott egy jobb sorsra érdemes, teljes nemzedék. Hasonló élményekről (Svédországban próbált menedékjogot szerezni, ám – miután ezer dollárt utaltak ki számára – kitoloncolták az országból) számol be a regény – lelkiakata és megjelenése miatt – Mosolynak becézett szereplője is, akinek

– nevével paradoxális viszonyt képező – sorsa a jelentések legfőbb kifejezőjévé teljesedik: öngyilkossága saját életük kiúttalanságára és tragikumára döbbsenti rá a többieket. „Lassan rá kellett jönnöm, hogy látogatásommal és Mosoly temetésével valami számomra odahaza is végérvényesen véget ért. Hogy pontosan mi, nem tudtam, de egy idő után úgy éreztem, nem is a barátom, hanem voltaképpen a saját temetésemre jöttem. Egyszeriben öregnek, fáradtnak és elhasználtként éreztem magam, s ez megrémített” (154) – mondja az elbeszélő.

A regény fő cselekményszálának e tragikus végkifejlet felé tartó eseménytelenségét három – más-más műformára reflektáló – mozgalmasabb epizód töri meg. Az egyik a főhős és Helga szerelmi kapcsolatának, a másik Picasso elrablásának, a harmadik az ismeretlen férfi öngyilkosságának története. A „szerelmi történet” leginkább egy olcsó limonádé (szappanopera) és egy „óvatos” szexfilm egyvelegeként hat. Kornél a történetek fő színhelyén, a Marximban találkozik Helgával, akit mint „veszélyes szépség”-et még egyetemista korából ismer. A nő rövid élménybeszámolót tart bécsi viszonyáról a gazdag és intelligens ékszerésszel, néhány felületes mondatot vált az elbeszélővel arról, hogy szeret intelligens emberekkel társalogni, milyen az intelligens ember, s aki rendelkezik e sajátossággal, nem tesz fel az intelligencia lényegére vonatkozó kérdéseket; majd átmenet nélkül közli, hogy nem a háború vitte Bécsbe, hanem az anyagi érdek, ugyanis „kurvára szereti a pénzt”. Ezek után egy házibulin csellengenek, ahonnan – miután a főhőst a toalett előtt inzultálja egy felajzott, „nagydarab” miniszoknyás nő – együtt lépnek le: természetesen Helga lakásán kötnek ki, némi italozást és hevenyészett csevegést követően közös fürdőt vesznek, közben a főhős megtekintheti a nő gatyagyűjteményét mint különleges kollekciót. Megtudjuk, hogy a példás módszerességgel vetkőző Kornél a katonaságnál fejlesztette tökéletesre e tudományát, amire a nő gúnyolódva reagál. Ugyane szellemi sivárság közepette ébred a főhős-elbeszélő helyzetük kilátástalanságára, életük boldogtalanságára: „Egyre inkább fárasztott a kérdés, amelyet Helga boncolgatni kezdett. Nyilvánvaló volt, hogy a talajvesztettek görcsösségével igyekeztünk mindannyian a felszínen maradni, hogy foszladozó múltunk emlékezetére támaszkodva próbáltunk valamiféle irányt adni kormányozhatatlan életünknek, de úgy gondoltam, ez mindegyikünk számára világos, és nem szükséges naponta ismételt nyilatkozattal hitelesítenünk” (53). Ezek után kényszerű hiátus áll be kettejük viszonyában – a nő egyszerűen nem jelentkezik Kornélnál, bár ő türelmetlenül várja hívását, majd amikor hónapok múltán Onazisz által (aki – mint egy gengszterfilmben – drága, nagy és sötét gépkocsival követi) üzen neki; sürgős találkozóra invitálja – nem nehéz kitalálni, hogy terheességéről

számol majd be. Három abortuszt követően épp a főhős – egyéjszakás kalandból fogant – gyermekét szeretné megtartani, biztos a dolgában, hiszen a gatyakollekció ellenére senkivel sem volt komoly viszonya. Ő azonban kételkedve és elhárítóan reagál, ezért elbukik a vizsgán, mivel később kiderül, az egész csak próbatétel volt. A főhős még kiábrándultabban éli mindennapjait, végleg leszámol magában a nővel, aki ittas állapotban többször is nyilvánosan provokálja: „bukott hercegem”-nek nevezi. Legközelebb Mosoly temetésén találkoznak, Helga ekkor már teljesen magába roskadt; a főhős elbeszélő – miután levonja a saját és a nemzedéke sorsára vonatkozó – fentebb már idézett – keserű konzekvenciát, rezignáltan közli azt is, hogy visszatérve budapesti életének helyszíneire, sivár albérleti szobájába és a pesti belváros bűzös utcáira, „Helgához vezet majd első útja” (155). Kivonatos átmesélése is egyértelműen bizonyíthatja, mennyire közhelyes és slampos történetről van szó. (Egyébként néha a szexizmus csapdáit sem kerüli el: az „ördögi szépség” gátlástalan közeledését kívánatosnak véli – pl. száradó gatyák alatt, egy fürdőkádban ücsörögve ujjongásba tör ki, együtt lehet végre az áhított nővel –, de rögvest tiltakozik józólése, ha egy előnytelen külsejű nőszemély viselkedik ízléstelenül.)

Még kevesebb megformáltság és semmilyen logikus funkció nem jellemzi a fő történetbe ékelődött bűnügyi filmjelenetet: Picasso elrablásának történetét. Maffiózók viszik magukkal tévedésből, majd amikor (miként a rendőrsön szokás!) papírjai révén tisztázza magát, elengedik anélkül, hogy bántódása esne. Nem valószínű, hogy van (legalábbis nem rajzolódik ki előttünk) szekunder jelentéstartalma ennek a jelenetnek – hacsak nem a periférián élők kiszolgáltatottságát, illetve a közösséghez tartozás (hiszen a festő életét Didi menti meg azáltal, hogy megkeresi az útlevelét) fontosságát hivatott érzékeltetni.

Sikeresebb eljárás volt az ismeretlen öngyilkos férfi esetének az elbeszélésben való beiktatása, mivel a magát mélybe vető (esetleg mások által mélybe taszított!) férfi végzete mint kilátástalannak tűnő életük egyik lehetséges megoldása képződik meg a szereplők előtt. Kocsmai eszmecserejük során az öngyilkosság mint ironikus befejezés definiálódik: aki önkezével vet véget életének, nem kíváncsi saját története végére. Mindannyian saját életükre gondolnak, s megrettennek az eshetőségtől, kivéve Mosolyt, aki – barátai előtt később áll össze a kép – már ekkor készült egy ilyen ironikusnak látszó befejezésre.

Nagy Abonyi regénye nem mondható egészében sikertelen vállalkozásnak: nagyon jól működött pl. egy, a regényszövegbe mélyített, finom, majdnem észrevétlen utalásrendszert; apró, összefüggő mozzanatok hálózatát, amelyek többértelművé, rejtélyessé teszik a történetet. Mosoly öngyilkos-

ságának körülményei a mélybe zuhant férfi vitatott esetéhez kapcsolódik asszociációs síkon. Az öngyilkos szépen összehajtogatott, a fa alá helyezett ruhájának képe az elbeszélő hasonló magatartását juttatja eszünkbe – s így a Helgával a fürdőszobában folytatott, sekélyesnek tűnő beszélgetéstörédék (miként fejlesztette tökéletesre Kornél a vetkőzés tudományát!) utólag nyer értelmet; a katonaságot, vagy a harcteret (frontközelséget) megjárta férfiak általános és analóg lelkiállapotára irányítja a figyelmet.

A regény befejezésében tükör-effektust érvényesít az elbeszélő. A hontalanok – egyébként mérsékelt formában és „adagokban” érzékeltetett – elkeseredettség-érzetének visszáját vetíti elénk. Maga a főhős-elbeszélő és a befogadó is úgy véli egy-egy pillanat erejéig, hogy elkeseredettségük és kilátástalanság-érzetük a hazatérésben, az elveszett otthon bizonyosságának újrafelfedezésében oldódhat fel. Ehelyett egy végsőkig szétzilálódott világ és a kiúttalanság hazai földön termett sirámai, még súlyosabb életkatasztrófák történetei várják őket. Kornél sajátos módon reagál erre. Amíg a pesti kávéházakban unos-untalan erről diskurálnak, otthoni ismerőseinek beszámolóit, panaszait hárítja, nem akarja meghallgatni. Nem azért, mert érzéketlenné vált, de mert lerombolják benne a Budapesttől távoli, de még létező, s vágyott otthon/haza képét. Nem csoda, hogy szinte menekül, egy hajnalon valósággal kisurran a városból. Visszamenekül a zajos reménytelenséggel teli Budapestre.

A regénybeli történések összes helyszíne valós és megnevezett, kivéve a vajdasági kisvárost, ahova hazatér. Az egyébként felismerhető és lokalizálható helyet Porvárosnak nevezi, ami egy, a térségi irodalomban gyakran előforduló városmetafora.

Nagy Abonyi Árpád *Budapest, retour* című regénye másfél évtizeddel az aktuális történések követően látott napvilágot. 2007-ben jelent meg Ürmös Attila *A semmittevés filozófiája* című prózakötete a világba vetettség és a hontalanság hasonló tapasztalatával és jelentéseivel. Lehet, hogy félmúltunk eseményei irodalmi megjelenítéséhez most képződött meg a rálátásnak az a távlata, amely az élmény irodalmi transzformációjához szükséges. Lehet, hogy most formálódik az utolsó balkáni háborúk utáni emigráns irodalom.